

ПРАКТИКАЛЫҚ КЕЙС

Психологиялық-педагогикалық талдау: 3 жастағы дағдарысты еңсеру және тәрбиелеу ерекшеліктері

Жас кезеңі: 3 жас («Өзім!» дағдарыс кезеңі).

Мақсатты аудитория: Мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешілері, әдіскерлер, ата-аналар.

Кейстің мақсаты: Баланың қырсықтық, негативизм және деспотизм таныту кезеңінде онымен сындарлы өзара іс-қимыл жасау дағдыларын дамыту, эмоционалды байланысты сақтау және дербестікке деген ұмтылысын қолдау.

Кіріспе: Психологиялық анықтама

Үш жастағы дағдарыс — бұл баланың психикалық дамуындағы маңызды кезең, ол өзін-өзі танудың жаңа деңгейіне өткенін білдіреді. Бала өзін ересек адамнан бөліп қарай бастайды, өзінің «Менін» сезінеді және қоршаған әлемге белсенді әсер етуге ұмтылады. Л.С. Выготский сипаттаған дағдарыстың негізгі белгілеріне мыналар жатады: негативизм, қырсықтық, өжеттік, өз бетімен кетушілік, наразылық-бүлік, құндылықтарды құнсыздандыру және деспотизм. Бұл кезеңдегі ересек адамның басты міндеті — қарым-қатынас моделін өзгерту, толық бақылауды бәсеңдету және балаға дербестігін көрсету үшін қауіпсіз кеңістік беру.

№1 Практикалық жағдай: «Дүкендегі бүлік»

Жағдайдың сипаттамасы:

Анасы үш жасар Арланмен бірге супермаркетке кірді. Ойыншықтар сөресінің жанында Арлан жаңа машина сатып алуды талап етті. Анасы бүгін тек азық-түлік сатып алатындарын байыппен түсіндірді. Арлан еденге жатып алып, қатты айқайлап, жылап, аяғымен жерді сабалай бастады. Айналадағы адамдар бұрылып қарай бастады, кейбіреулері кеңес бере бастады («Ерке бала екен», «Баланы тыныштандырыңыз»).

Баланың мінез-құлқын талдау:

Бұл жағдайда Арланда наразылықтың классикалық реакциясы және рұқсат етілген шекараны тексеру көрініс табады. Бала қоршаған ортадағы «куәгерлердің» көзінше ересек адамды манипуляциялау үшін өзіне қолжетімді эмоционалды құралды (айқай-шуды) пайдаланады, бұл ата-ананың қоғамдық пікір алдындағы осалдығын интуитивті сезінуден туындайды.

Ұсынылатын іс-қимыл алгоритмі:

1. **Ішкі тыныштықты сақтау.** Өтіп бара жатқан адамдардың реакциясы — бұл олардың жеке кәсіптері екенін есте сақтау керек. Басты міндет — көпшілікке жағу емес, балаға көмектесу.
2. **Баланың көз деңгейіне дейін еңкею.** Физикалық байланыс және бір деңгейде болу агрессия деңгейін төмендетеді. Сабырлы, бірқалыпты дауыспен: «Машина үшін қатты ашуланып тұрғаныңды көріп тұрмын», - деп айту керек.
3. **Эмоцияларды контейнерлеу.** Баланың сезімін атап, оның бұл сезімге құқығын растау, бірақ сонымен бірге ереженің шекарасын нық ұстау: «Сенің ашулануға құқығың бар. Бірақ біз келістік қой: бүгін тек азық-түлік аламыз».
4. **Назарды аудару немесе оқшаулау.** Егер айқай-шу жалғаса берсе, баланы ақырын құшақтап, көрермендер жоқ тыныш жерге алып шығу, жанында жай ғана отырып, оның тынышталуына мүмкіндік беру.

№2 Практикалық жағдай: «Серуенге жиналудан бас тарту»

Жағдайдың сипаттамасы:

Балабақшада серуенге жиналу кезінде үш жасар Әмір киінуден мүлде бас тартады. Тәрбиешінің көмектесу немесе киім ұсыну әрекеттерінің бәріне ол: «Қаламаймын! Кимеймін!», - деп жауап береді, қашып кетіп, шкафтың артына тығылады. Бұл ретте күн тәртібінің регламенті бойынша уақыт шектеулі.

Баланың мінез-құлқын талдау:

Әмірде негативизм (ересек адамның айтқанына қарама-қарсы әрекет жасауға ұмтылу) және қырсықтық айқын көрінеді. Тікелей қысым жасау («Тез бар, киін!») тек қарсылықты күшейтеді.

Ұсынылатын іс-қимыл алгоритмі (Ойын әдістері):

- **Таңдау елесін ұсыну.** Тікелей бұйрық берудің орнына: «Сен алдымен көк шалбарды киесің бе, әлде жасыл кофтаны ма?» - деп сұрау керек. Бұл баланың жағдайды бақылау сезімін белсендіреді.
- **Ойын кейіпкерін немесе дәстүрлі элементтерді пайдалану.** Ойын сюжетін ұсыну: «Ой, қарашы, біздің етіктеріміз жүйрік тұлпарларға айналып кетіпті, олар жолға шығуға асығып тұр. Есікке кім бірінші шауып барады екен?». Сондай-ақ этнопедагогикалық тәсілдерді (қысқа тақпақтар, ұлттық ойын элементтері) тиімді пайдалануға болады.

- **Көмекке тарту.** Әмірден тәрбиешіге немесе басқа балаға «көмектесуін» өтіну: «Әмір, сен өте күштісің ғой, маған мына күрткені ұстауға көмектесші». Ересек және маңызды болуға деген ұмтылыс киінгісі келмеу сезімін жеңіп кетеді.

3 жастағы баламен өзара іс-қимыл жасау бойынша жадынама

Тәрбие процесін оңтайландыру үшін қарым-қатынастың келесі стратегиясын ұстану ұсынылады:

Тиімді тәсілдер (Не істеу керек)	Тиімсіз тәсілдер (Не істеуге болмайды)
Дербестік беру: Баланың өзіне киім таңдауға, шай құюға (кішкентай құмырадан), ойын түрінде ойыншықтарды жинауға мүмкіндік беру.	Асқын қамқорлық: Уақытты үнемдеу үшін баланың өзі істей алатын нәрсені оның орнына жасау («Кел, мен сені тезірек киіндірейін»).
Анық, өзгермейтін шекараларды белгілеу: Қауіпсіздік ережелері (жолға жүгіріп шықпау, ыстық нәрсені ұстамау) кез келген жағдайда өзгеріссіз қалуы тиіс.	Тұрақсыздық: Кеше рұқсат етілген нәрсеге бүгін тыйым салу немесе баланың жылағанына шыдамай ережені бұзуға жол беру.
Сабырлылық және контейнерлеу: Баланың эмоционалдық шыңын жанында қалып, сенімділік пен қауіпсіздікті көрсете отырып өткізу.	Агрессия және авторитаризм: Жауап ретінде айқайлау, физикалық тұрғыдан жазалау, көпшіліктің көзінше ұялту («Ұялсаң қайтеді, сен үлкенсің ғой!»).
Тең дәрежеде қарым-қатынас жасау: Баланың тұлғасын құрметтеу, оның пікірі маңызсыз болып көрінсе де, оны тыңдау.	Сезімдерді елемеу: Баланың уайымдарын құнсыздандыру («Ойлама, бұл бос нәрсе», «Болмашы нәрсеге жылайсың ба»).

«Есіңізде болсын: бала ересектерге зиян келтіргісі келгендіктен емес, оның жүйке жүйесі есею мен өз "Менін" қалыптастырудың қарқынды процесіне төтеп бере алмағандықтан өзін солай ұстайды. Педагог пен ата-ананың басты қаруы — төзімділік, жүйелілік және махаббат».